

Ismael Vallès i Sanchis*

LA GEOGRAFIA ECONÒMICA NEXE DE LA GEOGRAFIA AMB LES ALTRES CIÈNCIES SOCIALS I DEL MEDI AMBIENT

«Pot donar-se per segur que l'estudiós que aprofundeix en un petit sector d'una matèria desconfiarà de la superficialitat del col·lega que abraça un territori més ampli. Aquest darrer, a l'ensem, pensarà que l'especialista careix de visió o del que s'anomena amplitud»

John Kenneth Galbraith (1984)

Aquesta és una reflexió sobre la Geografia a través d'una de les seues branques importants, la de la Geografia Econòmica. Les reflexions metodològiques sobre la pròpia disciplina, no gaire abundants entre els geògrafs valencians, formen part de les aportacions de la Geografia científica des del segle passat al menys i ens ajuden a entendre el que fem els geògrafs i fan explícita a la comunitat científica quina és l'aportació de la Geografia.

1. La Geografia Econòmica en el conjunt de la Geografia

La Geografia Econòmica és una de les branques de la Geografia que explica la relació entre societat i territori, estudia la població, els recursos naturals, les solucions pràctiques adaptades pels homes per a resoldre les seues necessitats. Com poques altres parts de la Geografia relaciona el con-

* Departament de Geografia. Universitat de València.

junt de la Geografia amb les altres ciències socials i ambientals. L'objectiu explicatiu d'aquesta obliga a relacionar les altres subdisciplines de la Geografia amb les ciències medioambientals, pel que fa sobretot als recursos naturals, i a l'impacte ambiental de l'activitat humana, i amb les ciències socials, la Economia, la Sociologia, La Política i la Història entre d'altres. Relaciona elements per a entendre el conjunt, seguint una de les vies tradicionals de la Geografia, plenament actual davant l'eclosió de treballs altament especialitzats difícils de llegir i de posar en comú dins un discurs coherent i utilitzable.

Quadre I

La Geografia Econòmica en relació a d'altres branques de la Geografia. Geografia Física

Geografia de la Població	
Geografia Urbana	Geografia Econòmica
Geografia Rural	
Geografia Política	

El paper vertebrador de la Geografia econòmica dins la Geografia i la seua utilitat va ser entès des dels inicis de la Geografia com a ciència, les importants aportacions fetes durant el segle XVIII en els dos camps que ara comentem ho posen de manifest. L'obra de l'il·lustrat revolucionari americà Thomas Jefferson (1787) sobre Virgínia pren en consideració la població i els recursos econòmics i més pròxim a nosaltres l'obra de Mossèn Antoni J. Cavanilles (1794-95) sobre el País Valencià de finals del set-cents presta una notable atenció al modus vivendi dels valencians de l'època: agricultura, activitat industrial i els problemes socials inherents es troben consignats poble a poble a tot el conjunt estudiat per l'il·lustrat valencià (Melià Tena, C. 1978). Josep Joaquim Castelló (1783) (Vallès, I. 1983), Nipho Cagical (1769-71) i Pérez Planelles (1807), continuant amb autors il·lustrats que estudien la realitat valenciana (Vallès, I. 1986), demostren clarament l'atenció prestada a com la població resolva les seues necessitats econòmiques.

A la Geografia científica del segle passat i de l'actual, la temàtica econòmica ocupa un lloc important i ens apareix viva dins els diferents corrents de l'època, (Paul Claval, 1987). Hom pot apuntar per la seua originalitat els plantejaments de Eduard Han, (1896) que relaciona

l'evolució de l'agricultura i la domesticació dels animals amb els mites religiosos de l'antiguitat clàssica. Eduard Friedrich (1904), un dels inicadors del corrent ecològic en l'economia, posa en circulació el terme de geografia econòmica i estableix la distinció entre la relació respectuosa amb el medi ambient i la depredadora. Des de plantejaments anarquistes i esquerrans, solidaris amb els desheretats, Elisée Reclus continua introduint en la seua extensa producció geogràfica la realitat econòmica, assenyalant en la seua obra postuma (1905-8), tal i com ha estudiat G. S. Dunbar (1985), l'estructura socialment injusta del domini econòmic i polític d'unes poques famílies sobre la riquesa minera de Bolívia, la concentració del poder econòmic deguda a la introducció dels monopolis als Estats Units, la desarticulació de la societat artesanal de la Índia per la incidència de la indústria introduïda pels anglesos, o els problemes propis d'una agricultura basada en el monocultiu del cafè, com s'esdevenia al Brasil.

La localització d'activitats econòmiques és un altre camp, dins la Geografia econòmica, que va rebre una prompta i satisfactòria atenció, iniciada per von Thünen (1867) en relació a l'explicació de la distribució de conreus i ramaderia als voltants de la ciutat de Rostock, va ser continuada en relació a la indústria per Alfred Weber (1909) i als serveis per Walter Christaller (1933) i August Lösch (1940). La construcció de models explicatius de la localització de la globalitat de les activitats econòmiques en el territori suposava un salt qualitatiu dins la Geografia Econòmica amb la introducció d'un instrumental analític precís dins el més pur estil neopositivista. Després de la segona guerra mundial aquestes aportacions van ser redescobertes i adaptades per la predominant geografia anglosaxona. Eduard Ullman i Walter Isard són considerats com a continuadors i adaptadors d'una orientació temàtica i metodològica que s'havia demostrat innovadora i fecunda. Tal i com explica Paul Calval (1987), Ullman (1954) s'interessa per les relacions socials i per la circulació de persones i mercaderies; Isard (1959) desenvolupant el model de Lösch explica la interrelació en l'espai del conjunt de les activitats econòmiques.

En les darreres dècades no ha minvat la producció de treballs de Geografia Econòmica, la importància en quantitat i qualitat dels quals és acceptada dins i fora del camp de la Geografia.

La producció de manuals la podem concretar a tall d'exemple en els de Pierre George (1956 i 1975), P. Haggett i R. J. Chorley (1971), el de Paul Claval (1980) i el de Joseph H. Butler (1986 i 1991). Els manuals de

George i Claval els podem considerar dins una orientació marxista moderada que dona una visió de conjunt de la Geografia Econòmica, capaç de sintetitzar i aplicar els avanços en la Geografia i l'Economia de finals de la divisió de blocs est-oest. El manual del Hagget i Chorley suposà la continuació de la línia neopositivista que havia encetat la *New Geography* que situava la Geografia en sintonia amb la resta de ciències socials. L'aportació de Butler, més recent, incorpora de manera abundant les qüestions del medi ambient a l'anàlisi geogràfica i reclama l'atenció sobre la necessitat òbvia de bastir les anàlisis econòmiques sobre el territori on se situen i de considerar igualment l'impacte que generen, aquesta aportació ens situa de ple en el paper de relació de la Geografia amb les ciències veïnes del medi ambient.

A més dels manuals esmentats que assenyalen les línies mestres de la investigació en Geografia Econòmica, la investigació feta des del Departament de Geografia de la Universitat de València, és a dir la investigació pròxima, ens assenyalen, nogensmenys, la importància d'aquesta temàtica entre nosaltres. Així, del total de les 44 publicacions disponibles del Departament, el 73 % inclouen Geografia Econòmica, com s'esdevé en les investigacions de Geografia Agrària o en els estudis comarcals o municipals i una tercera part s'hi dediquen específicament a temes de Geografia Econòmica.

De les publicacions a nivell de País Valencià que hi integren la Geografia Econòmica relacionat-la amb la resta d'apartats de la Geografia podem destacar les de López Gómez (1977), Piqueras Haba (1992) i Rosselló (1990 i 1995).

Al costat d'aquests manuals s'ha desenvolupat també una investigació en Geografia Econòmica centrada en sectors específics de l'economia: Bernabé Maestre (1975 i 1976), sobre la indústria a la Vall del Vinalopó, Miranda (1985) sobre segones residències, Sanchis (1988), sobre el transport, Piqueras (1985) sobre la comercialització de l'agricultura valenciana, Obiol (1989) sobre la ramaderia, Romero (1989), sobre l'agricultura en una societat industrial, i Salom (1992) sobre el sistema urbà i desenvolupament.

2. La Geografia Econòmica en relació a les altres ciència socials i del medi ambient

Dels anys setanta ençà la Geografia Econòmica, com el conjunt de la Geografia, s'ha situat dins una pluralitat de plantejaments metodològics i ideològics: quantitativistes, radicals, de la percepció, que han flexibilitzat el discurs geogràfic i han millorat les possibilitats de connexió de la geografia amb la resta de les ciències socials i del medi ambient, els manuals suara comentats en són una bona mostra. La relació de la Geografia Econòmica amb les ciències pròximes esdevenia més estreta que mai. La necessitat de connexió amb d'altres disciplines que s'havia practicat des de l'inici es consolidava, com deia J. K. Galbraith (1984) referint-se a la recerca dels economistes: «El món té el defecte de no dividir-se clarament segons les línies que separen les especialitats (científiques)»; calia per tant fer un esforç integrador ample no constrenyit pels artificiosos límits acadèmics, idea augmentada i corregida en l'actualitat des de diverses ciències socials. La Geografia de P. Haggert (1988) es troba dins aquest corrent integrador. Una editorial de la revista *Mètode* de la Universitat de València dedicada a la investigació feta pels economistes es preguntava: «¿Podríem servir-nos impunement del bisturí taxonòmic per fer una ectomia en la pell de les coses socials i distingir la carn que correspon als economistes de la que pertoca a altres especialistes i especialitas?» *Mètode*, núm 10, (1995).

Quadre 2

Relació de la Geografia Econòmica amb altres ciències socials i del medi ambient

Geografia Econòmica	Economia
	Sociologia
	Política
	Història
	Ciències del Medi Ambient

Un dels camps amb els quals la Geografia Econòmica es relaciona és el de les ciències medioambientals. La importància de conèixer el territori a l'hora d'avaluar el rendiment econòmic ja va ser posat de manifest fins i tot pels mateixos economistes. David Ricardo (1817), per exemple en re-

ferir-se a l'agricultura ja assenyalava «...la terra més fèrtil i la més favorablement situada serà la primera que es cultive... en cultivar-se successivament terres de pitjor qualitat o situades menys favorablement la renda s'elevà en les terres prèviament cultivades».

La relació bidireccional entre medi ambient i activitat econòmica, aplicada tant a l'explicació de les diferències de rendiment entre agricultures, com als impactes sobre el medi que genera l'activitat econòmica ha estat àmpliament tractada per J. Butler (1991) com per P. Claval (1980).

Des del camp específic de l'economia la importància d'aquesta relació, ultra les asseveracions ricardianes esmentades, en general poc comparatides, ha estat acceptada de manera creixent des dels anys setanta com posa de manifest la difusió de l'informe Meadows (1972), i la seua ratificació en els anys noranta (1992) així com la seua difusió entre nosaltres (Martínez Alier, 1991 i Tomàs Carpi, 1993), per bé que encara és minoritària en l'actualitat, com assenyalava Francesc La Roca (1995).

Pocs temes són tan aclaridors de la importància dels recursos naturals i del necessari tractament interdisciplinari com el del tema de l'aigua. Les disputes al voltant del seu ús –agrícola i industrial o simplement polític– han estat estudiatas entre altres per Hillel (1994) i Kliot (1994) referits a l'Orient pròxim i no manquen exemples hispànics que apareixen constantment als medis científics com als mitjans de comunicació.

L'impacte produït sobre el sòl agrícola dins el model d'agricultura intensiva mediterrània (Romero González, J. et al. 1992) es troba de ple dins aquest apartat. La temàtica polític-social és igualment compartida per la Geografia Econòmica. Aquesta temàtica, a més, no podia estar absent en tant en quant s'hi troba a l'origen de la Geografia com al de l'Economia. A tall d'exemple ens pot servir la producció de Manuel Castells (1985) que explica com incideixen sobre el territori i la societat els canvis econòmics ran de la crisi de 1973.

El creixement urbà en relació a la indústria es tractat des de la Geografia Econòmica i depassa clarament classificacions estretes disciplinàries. El treball d'Oliveras i Samitier (1986) sobre la ciutat de Manresa és un model d'integració explicativa, aquesta obra i l'explicació de la introducció de la indústria en Alcoi-Ontinyent (Vallès, 1986) ens pot servir d'exemple de connexió entre la Geografia Econòmica i la Història.

L'aplicació de Polítiques econòmiques i la seua repercusió sobre territori i societat és un altre capítol abundantment tractat des de la Geografia

Econòmica en connexió amb altres disciplines. Les actes de les *IV Jornadas Geografía de la Industrial* fetes a Salamanca (AGE/ Grupo de Geografía Industrial, 1992) incideixen de manera monogràfica sobre aquest camp, així com el número 58 de *Cuadernos de Geografía* coordinat per J. Salom (1995) en procés de redacció, referit al País Valencià.

La connexió entre Geografia Econòmica i planificació territorial pot estar representada pel manual de Friedman (1981).

La dialèctica entre desenvolupament i subdesenvolupament ha estat un dels fils conductors importants tant a l'economia com a la Geografia Econòmica. Michel Todaro (1988) ha fet una aportació primordial al respecte i entre nosaltres, podem citar el treball de Pérez Esparcia i Romero González (1992).

A mode de conclusió podem acceptar que a la Geografia Econòmica hi trobem la necessitat de col·laboració entre ciències socials i de la terra sense la qual l'aproximació a la realitat esdevé orba i excessivament parcial. Comprovem en aquest camp, com a d'altres, que al costat de la hiperespecialització temàtica existent a la ciència actual caldria generar d'una manera paral·lela i no exclouent anàlisis explicatives globals. Açò que val per a la Geografia Econòmica podria estendre's sense manies al conjunt de la Geografia i segurament, d'acord amb les opinions comentades abans, a d'altres ciències veïnes.

Referència bibliogràfica

- AGE/Grupo de Geografía Industrial (1992): *IV Jornadas de Geografía Industrial. Las Políticas de Promoción industrial*, Salamanca.
- BUTLER, J. H. (1986): *Geografía Económica*, Ed. Limusa, México.
- CASTELLÓ, J. J. (1783): *Descripción del Reino de Valencia por Corregimientos*. Manuscrit. Biblioteca Pública, València.
- CAVANILLES, A. J. (1795-97): *Observaciones sobre la historia natural, geografia, población y frutos del Reino de Valencia*, Madrid, Ed. Facsimil Graf. Soler, València.
- CHRISTALLER, W. (1933): *Die zentralen Orte in Süddeutschland*, Gustav Fisher, Jena.
- CLAVAL (1980): *Geografía Económica*. Oikos-Tau, Barcelona

- (1987): *Geografía Humana y Económica Contemporánea*, Akal, Madrid.
- DUNBAR, G. S. (1985): «Un geògraf francès i un anarquista» *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 7, Univ. Autònoma de Barcelona.
- FRIEDMANN, J. y C. WEAVER (1981): *Territorio y funcion. La evolución de la planificación regional*. IEAL, Madrid.
- FRIEDRICH, E. (1904): *Allgemeine und spezielle Wirtschaftsgeographie*, G. Göscher, Leipzig.
- GALBRAITH, J. K. (1984): *El nuevo estado industrial*, Ed. Sarpe, Madrid.
- GEORGE, P. (1976): *Geografía Económica*, Ed. Ariel, Barcelona.
- HAHN, E. (1896): *Die Haustiere und ihre Beziehungen zur Wirtschaft des Menschen*, Duncker und Humboldt, Leipzig.
- HAGGETT, P. y R. J. CHORLEY, (1971): *La Geografía y los modelos socio-económicos*, IEAL, Madrid.
- HAGGETT, P. (1988): *Geografía: una síntesis moderna*. Ed. Omega, Barcelona.
- HILLEL, D. (1994): *Rivers of Eden*, Oxford University Press, Oxford.
- ISARD, W. (1956): *Location and space economy*, John Wiley and the Technology Press of MIT, New York.
- JEFFERSON, T. (1787): *Notes on the State of Virginia*, John Stockdale, Ed., London.
- KLIOT, N. (1994): *Water resources and conflict in the Middle East*, Routledge, London, New York.
- LA ROCA, F. (1995): «La crítica de l'economia ambiental: les propostes de l'economia ecològica» *Mètode*, núm. 10, pp. 23-25, Universitat de València.
- LÖSCH, A. (1940): *Die räumliche Ordnung der Wirtschaft*, G. Fisher, Jena.
- MARTÍNEZ ALIER, J y K. SCHULÖPMAN (1991): *La economía y la ecología*, F.C.E., México.
- MELIÀ TENA, C. (1978): *L'Economia del Regne de València segons Cavanilles*. Ed. L'Estel, València.
- MIRANDA MONTERO, M. J. (1985): *Las segundas residencias en la provincia de Valencia*, Universitat de València.
- NIPHO CAGIGAL, F. M. (1769-1771): *Correo general de España y noticias importantes de Agricultura, artes, manufacturas, comercio...*, Madrid.
- OBIOL MENERO, E. (1989): *La ganadería en el norte del País Valenciano*. Ajunt. de Castelló, Castelló.

- OLIVERAS I SAMITIER, J. (1986): *La consolidació de la ciutat industrial*, Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa.
- PÉREZ ESPARCIA, J. y J. ROMERO GONZÁLEZ (1992): *Pobreza y desigualdad en los países en desarrollo*. Ed. Síntesis, Madrid.
- PÉREZ PLANELLES, F. (1807): *Plan Estatístico de la villa de Alcoy*, (Vallès, I. Ed.). Ajuntament d'Alcoi-Univ. de València.
- PIQUERAS HABA, J. (1985): *La agricultura valenciana de exportación y su formación histórica*, Instituto de estudios agrarios, pesqueros y alimentarios, Madrid.
- (1992): *La Comunidad Valenciana*, Ed. Planeta. Barcelona.
- RECLUS, E. (1905-8): *L'homme et la Terre*, 6 vol., Paris.
- RICARDO, D. (1817): *Els principis d'economia política i tributació*. Ed. 62 i Diputació de Barcelona (1984), Barcelona.
- ROMERO GONZÁLEZ, J. (1989): *La agricultura valenciana en el proceso de industrialización y urbanización: cambios estructurales en el espacio rural valenciano (1959-1986)*, Generalitat Valenciana, València.
- et al. (1992): *Problemas estructurales de la agricultura española en el contexto comunitario*, Madrid.
- SALOM CARRASCO, J. (1992): *Sistemas urbanos y desarrollo regional*. Alfons el Magnànim, València.
- (1995): (coord.) *Cuadernos de Geografía*, núm. 58.
- SANCHIS DEUSA, C. (1988): *El transporte en el Pats Valencià. Carreteras y ferrocarriles*. Alfons el Magnànim, València.
- TODARO, M. (1988): *El desarrollo económico del Tercer Mundo*, Alianza Univ., Madrid.
- TOMÀS CARPI, J. A. (1993): «La industria valenciana ante el reto medio ambiental» *Jornada Competitividad, medio ambiente y estrategia industrial*, Fundació Universitat-Empresa, Adeit, València.
- ULLMAN, E. L. (1954): «Geography as spatial interaction» dins de *Proceeding of the Western Committee on Regional Economic Analysis*. Berkeley.
- VALLÈS I SANCHIS, I. (1983): «Aproximació a la 'Descripción del Reino de Valencia por Corregimientos' de Josep Joaquim Castelló (1783)» *Cuadernos de Geografía* 31, Univ. de València, pp.
- (1986): «Els il·lustrats i la indústria a la regió d'Alcoi» *Estudis*, 12, Univ. de València, València. pp. 125-144.
- (1986): *Indústria tèxtil i societat a la regió Alcoi-Ontinyent, 1780-1930*. IVEI-Univ. de València, València.

VON THÜNEN, J. H. (1826): *Der isolierte Staat in Beziehung mit Landwirtschaft eine Nationalöconomie*, Pertes, Rostock.

WEBER, A. (1909): *Über den Standort der Industrien*, Tübingen.